

Áron szerelme

Sinkó Ervin

I.

— Ha azt mondanák: nézd, most mindjárt —, vagy ha közölnék velem: nézd, holnap délben fal mellé állítunk, és két perccel később agyvelőd már csak undok maszat lesz a börtön udvarának kövén, hacsak nem vallasz, hacsak el nem árulod azokat, ak'kkel együtt dolgoztál —, biztosan tudom, hogy szemrebbenés nélkül maradnék néma. Ha azonban kínoznának, nem is egész vadul, csak éppen közepesen, például tüket szúrnának a körömöm alá, körömről körömré, a kezem, a lábam ujjai... egy, kettő, öt, tíz, húsz körömöm alá — húsz körömhöz húsz perc kell, legalábbis húsz perc —, nem vagyok benne biztos, hogy kibírnám-e összeszorított fogakkal. Félek, félnék, hogy az öntudatos, a morális személyiségen a vérzón rángó test kerekedne felül — mondta a kis, fiatal francia diák —, s mind elhallgattak az asztal körül, ahol az imént kézzel kézre járt a rendkívüli fénykép. A fiatal diák a vallomás izgalmában újra a kép után nyúlt, felvette az ételfoltokkal tarkított fehér abroszról, s fejét öklére támasztva úgy nézte, mint akinek valami jelírást kell megfejtenie.

A fénykép nem volt sokkal nagyobb, mint azok a fotográfiák, amiket útlevelebe szoktak beleragasztani, s itt-ott még meg is töredezett. Ki tudja, ki mindenki, hol mindenütt s mióta rejtegette, míg veszélyes úton, villanyáramos drótsövényeken s börtönként őrzött országhatárokon keresztül eljutott ennek a párizsi kis vendéglőnek asztalára?

Német gyűjtőtábor áldozatáról készült a fénykép, s legvalószínűbb, hogy aki ott elővehette és megkattogtathatta fotóapparátusát, az azok közül való volt, akik élvezettel szemlélték, s nemcsak szemlélték az áldozatot. De az is lehet, hogy akadt ott valaki, aki a gyűjtőtábor áldozataival érzett együtt, s tán lopva, tán mindent kockáztatva készítette a felvételt. Akárhogy is, bármilyen szándékkal is tette, bizonyos, hogy őt is meglepetésként érte, ami épp a fényképezés pillanatában történt.

Aki nem ismerte nagyon jól, magától nem egykönnyen jött volna rá, hogy ki az a kopaszra nyírt, bozontos szakállal benőtt arcú, rabruhába öltöztetett csontváz, kit a fényképen cölöphöz kötözve látott.

Domb közepén állt a cölöp, s rajta csuklónál összeszűzött, magasba emelt két karjával fűgött az áldozat. Húzta le a saját súlya, de úgy volt kikötözve, hogy próbálhassa ugyan, de ne tudja lábával elérni a földet. Oldalt, jobbról is, balról is, horogkeresztes egyenruhákban teltképzű fiatal urak, arcukon még az önelégült mulatozás, gondtalan élvezet, de... Épp ez volt a rendkívüli a fényképen: a pillanatot rögzítette meg, melyben elhűl a jókedv, magát a fényképezőgépet lepte meg az, amit a lemez megörzött, ami a pillanatnak abban a részében következett be, mikor a lencse már nyitva volt. Aki a képre pillantott, az a cölöp jobb és baloldalán elhelyezett csoport tekintetét követve maga is lefelé nézett, le a kikötözött ember lábára, s csak akkor fogta fel, honnan a hírtele támadt feszültség az áldozat körül.

A domb aljában, revolverrel a derékszíján, jól megtermett csizmás alak; egyik kezében még a kötél, mellyel a lábakat akarta a cölöphöz kötni, másik karját azonban hátrántorodva emeli fejéhez, mert a tán már aléltnak vélt függő alak utolsó erőfeszítéssel lendített egyet bal lábán, és belerűgött a csizmás órásnak a képébe. A fotográfia drámaiságát nemcsak a fotográfus meglepetése okozza: szinte előre látszik már az is, hogy mint fog a megrökönyödő egyenruhás háromszög a cölöphöz kötözött alak körül ellenkező irányú féktelen mozgásba átcsapni, mint fognak a lent megtántorodó s a fent két oldalt meghőkölők, még mielőtt a pillanat elmúlna, egyetlen vad hullámban összecsapni a vakmerőn életretámadt szakállas csontváz fölött, akinek arcán, ellentétben az őt körülvévő kavardással, ez az utolsó erőfeszítése után szenvtelen, szinte megbékélt, sőt közőmbös a nyugalom.

Megint egyszer kézről kézre járt a kép. Az asztalt körülülő társaságot nemcsak mint dokumentum, hanem mint autentikus híradás érdekelte annak az Áronnak utolsó órájáról, akit hírből annyira ismertek valamennyien, hogy személyes ismerősüknek érezték. A fiatal francia diákot éppannyira, mint a mellette ülő bolgár emigránst s azt a német építész, aki a fényképet idehozta, s most újra úgy nézte, mintha először látná, éppoly közelről érintette, mint a skóciai papnak azt a hosszú, korán kopaszodó ivadékát, ki mint angol újságok tudósítója élt a

kontinensen, s régebben egyszer, másik társaságban személyesen találkozott is Áronnal.

— A tortúra, a rendőrségi tortúra! — szólalt meg a pápaszemes bolgár emigráns, aki, ellentétben a fiatal franciával, nem a képzelet rémképeiről, hanem testi tapasztalatból beszélt. — Kárbavesztett fáradság azon tépelődni, hogy mennyire bírja majd el az ember. A valóság többnyire szörnyűbb, mint a legvérmesebb képzelet is álmodja. Szörnyűbb, de nem olyan. Más, mint ahogy képzelet az ember. Ha bekövetkezik, amitől féltél, és rádzúdul a kín, egy kinnal kevesebbed van: a félelem kinyíval. Tehát ez az, ilyen az — hajtogatod magadban —, megszabadultál a félelemtől, túlélted, múlttá lett a félelem — ez az, ami elviselhetőbbé teszi a kínt. Elviselhetőbbé, mint az ember gondolná, addig, míg csak fél tőle — mondta, s a pápaszem mögül barna szeme barátságosan, szinte biztatón csillogott, mint akinek magától értetődő, hogy mindenkinek, a kis ideges franciának is lesz alkalma megpróbálni, hogy így van.

A német építész, aki mielőtt francia földre ért, hónapokon át napról napra szenvedte el azt, amit félelemnek neveznek s ami, mint mondta, a legrafináltabb mérgek közül való, nem halálos, de megfoszt mindattól, ami az életet teszi, a fejét csóválta:

— És mégis inkább száz évig szakadatlanul félni, mint egy órára a Gestapo kezébe kerülni.

A korán kopaszodó nyakigláb angol csak a társaság kedvéért tette, hogy el-ellátogatott ebbe a túlszegényes kis vendéglőbe. Ha valaki a műkedvelő forradalmárok közül valónak tekintette volna, ezt ő sértésnek, mindenestre igazságtalannak érezte volna, s talán joggal. Nem tartott rá igényt, hogy őt forradalmárnak tekintésék, de a forradalmárokhoz való viszonyában nem volt semmi henye játékosság, mert vonzalomnak komoly volt. A kép is, melyet gondosan papírszalvétába csomagolt, mielőtt tárcájába tette volna, hogy majd megfelelő kommentárral valamelyik nagy angol lapnak küldje be — a kép is bizonyította, hogy németországi tartózkodása idején szerzett információi alaposak. Mikor megbízták, hogy tekintélyes angol lapok tudósítójának kiváltságosan védett helyzetét arra használja ki Németországban, hogy hírt szerezzen Áronról, ő nem ígért sokat, és többet tett, mint amit

bárki is várt tőle. Szívós ügyességgel s összeköttetéseinek fáradhatatlan kihasználásával hét lakattal őrzött némaság titkait törte meg, s ami bravúros teljesítményszámba ment: magával hozta Párizsba a *Geheime Staatspolizei* Aron első kihallgatásáról szóló jegyzőkönyvének pontos másolatát.

A rendőrség kiderítette, hogy Aron hamis papírokkal előzőleg már kétszer járt az ország különböző városaiban. Aron ezt beismerte. Arra, hogy mi volt utazásainak célja, éppúgy, mint arra a kérdésre, hogy kikkel állt összeköttetésben, felelet helyett csak azt ismétli: — Kommunista vagyok.

Eleinte még csak nem is verték. Egyedül őt nem bántották, az egész, nagyobb csoportot azonban, mely vele együtt volt bezárva, nap nap után kínozták. A többi fogoly előtt így akarták gyanússá tenni a zsidót, valószínűleg abban a reményben, hogy ilyen módon könnyebb lesz szóra bírniuk Aront. De nyilván nem vált be a módszer, mert huszonegy nap után magáncellába zárják, s mikor a testi kínzások sem járnak sikerrel, egy-egy délutánra kiengedik a cellájából, hogy mellén és hátán nehéz fatáblákkal sétáltassák végig a nagyváros utcáin. Elöl és hátul a nyakába akasztott két táblán nagy betűkkel a felírás: „A zsidó nem polgár, a zsidó nem ember, a zsidó csak zsidó”.

Mindig akadnak százak és ezrek, akik oly hangosak, hogy százezreknek tűnnek, és akik mulatságosnak találják, ha valaki lehúzott vállakkal, csetelve-botolva, mint a részeg vonszolja magát utcáról utcára, míg mögötte az őt kísérő egyenruhás ifjak vihogva lökdösik hol jobbra, hol balra... A cél továbbra is nyilván ugyanaz maradt, mint volt akkor, mikor egyedül őt nem verték: érezze magát oly istentől, embertől elhagyottnak, hogy a végén ő is elhagyja magát, és ellenállás nélkül mond meg mindent, amit tud. Aron azonban hallgatott...

— A magáncella és minden egyéb csak purgatórium volt — mondta a skóciai pap fia, aki gyakran élt teológiai terminológiával —, a pokol csak ezután következett, mikor gyűjtőtáborba dugták s nem politikai foglyok, hanem zsidók gyűjtőtáborába. Eppen mert kommunistaként nem bírtak vele, meg akarták tagadni tőle még azt a jogot is, hogy kommunistaként pusztuljon. Nem ember ő, aki képes egy

ideáért élni, tsandala, csak-zsidó, még bűnre is, ellenséges erényre is, mely nagyságot adhat az embernek, képtelen. Egy ember, ki hónapokig nem mosakodhat, akinek négykézláb kell járni, mintha kutya volna, s akinek csizmával lépnek a kezére, ha nem akar ugatni, akit kényszerítenek, hogy nyelvvel takarítsa el a piszkot, a piszkos ronggyá degradált ember a végén csak le kell hogy feküdjön a mindenfelől és szüntelenül rohamozó szuggesztióknak, belül is meg kell rognia, csakugyan remegő ronggyá kell válnia. Aron nem vált ronggyá. Nem bírt vele, nem bírta le a pokol se.

Erre az angliai tudósító értesülésein kívül bizonyíték volt az a német építész, aki állát tenyerére támasztva, három ujjá hegyével az ajkán, itt ült, s nem ülhettét volna most itt, ha Aron megnevezi azokat, akik illegális munkájában segítségére voltak. Maga az angliai, mielőtt a rendkívüli fénykép felbukkant, csak annyit tudott meg, hogy Aront, nem sokkal azután, hogy a gyűjtőtáborba került, darabokra tépték. Ez volt az információ, amit kapott, s minthogy oka volt rá, hogy bízzék hírforrásában, szó szerint adta is tovább. S ami akkor egy halálnem megjelölésre szónokiasan túlságosan nagy szóként hangzott, most, bárki megnézte a rendkívüli fényképet, meggyőződhetett róla, hogy a kifejezés: darabokra tépték — nem képletesen, hanem minden valószínűség szerint konkrétan értendő.

— A pokoltól csak addig lehet félni, míg tart a földi élet. A pokoltól való félelem, a pokolnak ez a legerősebb ütőkártyája — a pokolban érvénytelen. Talán csakugyan ez a titka, hogy a legerősebb kínzásoknál is lehet erősebb a kínzott ember... némely ember — javította ki magát skrupulózusan a skót pap fia, s egy zavart, aggodalmas pillanatot vetett a pápaszemes bolgárra, mintha annak szigorú arcáról akarná leolvasni, hogy nem követett-e el szerénytelenséget. Gyorsan folytatta: — Természetesen nem vagyok illetékes ebben a kérdésben. Ellenben — és a hangja annyira energikus lett, hogy neki magának kellemetlen volt ez a szinte támadó, elkeseredett erély, s bele is pirult —, ellenben, ha a saját bőrömnön nem is tapasztaltam, eléggé ismerem a német koncentrációs táborokban divó rendszabályokat. S mert eléggé ismerem őket, meg kell mondanom, hogy ezzel a fényképpel, a cselekedettel, amit sze-

rencsés véletlen folytán rögzített ez a fénykép, családás ért. Ellentétben Önökkel, szilárd meggyőződésem, hogy utolsó aktusában Áront elhagyta a jó angyala. Tessék meghallgatni, ne szakítsanak félbe. Igenis, állítom, hogy ő utolsó aktusával foltot ejtett a képen, mely őróla mindnyájunkban makulátlanul élt. A személytelen, nagy katona elvesztette személytelenségét. E folttal is még kivételes hősnek képe a kép, de kár a foltért, s hogy épp az utolsó akkord disszonáns.

A kis ideges francia mindnyájuk érzésének adott hangot, mikor felkiáltott:

— Egy szót se, istenemre, egy szót se értek! — És az építésre nézett, a mérethez, kitől megszokta az ő latin feje számára homályos gondolatmeneteket. — Miért? Hogyan? Miféle folt és disszonancia? Bocsásson meg, de miről beszélek?

— Miről? Arról, hogy a német koncentrációs táborokban valamennyien együttesen felelősek minden egyesért. Arról beszéltek, hogy Áron is tudhatta, sőt tudta, mit jelent ott a kollektív felelősség elve, ő is tudta, tudta és mégis...! — S a forradalmárok barátja izgatott lett, elkeserítette a pusztá gondolat, hogy valamit, amit ő hajmeresztőnek érez, mások, az ő barátai rendbenlévőnek találják. — Értsék meg: Áron tudta, hogy azért, mert ő egyik bakójának a képébe rúg, még abban az órában fogolytársai, több száz ember lakol, több száz embert, az ő fogolytársait még abban az órában ütni, verni, rúgni fogják.

— Érdekes — szisszent a fiatal francia. — Erre csakugyan nem is gondoltam.

A német a homlokát ráncolta, s megvallotta:

— Erről én is quasi megfeledeztem.

— Ez az éppen, Áronnak azonban nem lett volna szabad erről megfeledezni — folytatta még nagyobb hévvel az angol. — Értsék meg: állítom, az embernek nincs jogában valakinek a képébe rúgni, ha ennek következtében száz és száz embernek fogják a csontjait összetörni. Értsék meg: túlságosan nagy ár ez azért a személyes, kizárólag személyes elégtételért, amit egy ilyen rúgás jelent. Fel tudom fogni, hogy az ember inkább felkoncoltatja magát, mintsem hogy lemondjon erről az elégtételről — azonban kár, kár, igenis kár, hogy Áron, a higgadt,

mindig hidegvérű, a személytelen, a mindig megfontolt, ebben az esetben nem gondolt a mások bőrére, sőt csontjaira menő következményekre. Ha pedig gondolt, és mégis így cselekedett, akkor... — s mert mégis nehezebb esett kimondani a kegyetlen elítélő szót, a mondatot csak nagy kezének elkeseredetten lemondó mozdulatával egészítette ki: — Talán túlságosan nagy igényeket támasztok vele szemben, de tőle, aki annyi mindenre volt képes, önkéntelenül mindenben a tökéletet vártam volna el — fejezte be sóhajtván, s mint valami vallomást.

Az emigráns bolgár egész idő alatt a pápaszeme üvegét törülgette. Csak rá kellett nézni, hogy az ember észrevegye: nincs az a szó, mely felér az ő hallgatásának szarkazmusával. Mindenki látta, hogy a zsákmányra leső vadnak türelmetlenségével készül elkapni a szót, de még várt, s csak mikor senki se törte meg a csendet, fakadt ki.

— Először is — kezdte rekedtesen száraz hangon, pápaszemét lassan helyezve vissza az orrára, míg kiálló pofacsontja körül egy-egy vörös folt jelent meg —, először is pribékek nyilvánosan belerúgni a képébe nem tisztára személyes cselekedet. Épp általános szempontból felmerhetetlen a jelentősége, hogy ott, ahol nem csaphat fel a láng, legalább fel-felröppenő szikrák jeleznek, hogy a hamu csak látszat, alatta ég a tűz tovább. Nincs börtönviselt ember, aki nem tudná, hogy a legkisebb ellenállás is, minden bátor tiltakozás felvillanyozza még a kishitű, kétségbeesett fogolytársakat is. Kollektív felelősségrevonás? Jó, de a rúgás annak a sintérnek a pofájába nemcsak Áronnak, hanem valamennyi fogolytársának emberi méltóságát állította helyre. Ha voltak fogolytársai, akik ezt nem érezték — magukra veszenek. Másodszor — s ez elvi jelentőségű, ez minden akció ábécéje —, a taktika, mely befolyásoltná magát megtorló intézkedések fenyegetésétől, opportunistá és nem forradalmi taktika. Van okosság, és van forradalmi okosság. Legvadabb represszáliák idején az okosság meghunyászkodást, a forradalmi okosság azonban épp az ellenkezőt követeli. „*De l'audace, encore de l'audace et toujours de l'audace*” — mert néha még a forradalom nagy ripacsa is nemcsak utánozta az oroszánt, hanem oroszlán is volt. Harmadszor — s a bolgár eddig száraz hangja

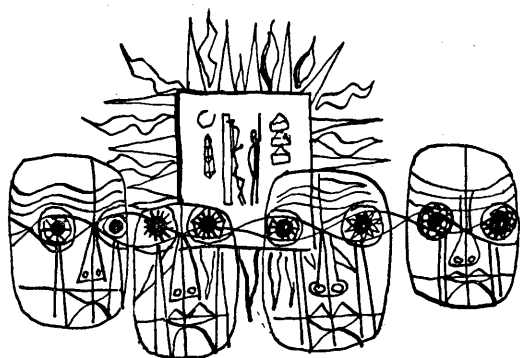
bosszússá vált, s már egész arcát elöntötte a pirosság —, eltekintve az első és második pontban foglaltaktól, milyen jogon indul ki abból bárki, hogy a forradalmár valami absztrak-tum, nincs húsból és vérből, bevágott tézisek kompendiuma, hogy a forradalmár egy fajtája az eunuchnak? Ne csináljanak nekem szabályos legendákat, nekem többet ér, többet mond, engem inkább gyújt egy élő ember... Nem szeretem a hősimádást. A hősök könnyen póruljárnak, épp imádóiknál leghamarabb...

Maga is észrevette, hogyha még egy percig így folytatja, gorombává fog válni. Mélyet lélegezve mosolyodott el. Mindenki hálás volt a meglepetésért, amit ez a hirtelen támadt mosoly okozott. S a bolgár már nevetett is.

— Kalkulálni kell tudni, de mit ér-ne minden hideg és hidegvérű bölcses-ség, ha nem izzana mögötte a jók, a mi legjobbjaink legnagyobb erénye: a gyű-lölet? Ezt a gyűlöletet vagy érzi az ember, vagy nem. De amit Ön talán jobban át tud érezni — tette még hozzá, s barátság-os iróniával szemlélte az angolnak még mindig elborult, túlságosan ma-gas homlokát —, s amiben biztos egyetért velem, én is úgy találok, hogy szegénységre vall, ha valaki kép-telen rá, hogy csodálattal tekintsen fel egy emberre. Ez igaz, én azonban a magam részéről nem annyira cso-dálom, mint inkább szeretem a hősi-met. S higgye el, jobb szeretni, mint csodálni. Bár az a gyanúm, hogy sze-retni nehezebb, mint csodálni.

Mint minden ilyen természetű be-szélgetés, ez is csak megszakadt, de véget nem ért, s nem is fog érni. Ha másnap, vagy egy hónap, vagy akár egy év múlva találkozunk azok, akik ebben a beszélgetésben részt vettek, a téma lehet, hogy más lesz, de elkerül-hetetlen törvényszerűséggel mindegyi-kük más változatban, továbbra is a magáét fogja fejtegetni. A legtöbb, amit elérhetnek, hogy világossá válik egyik a másiknak s mindenki önma-gának.

Az ételfoltos fehér abrosszal letakart asztal körül a már említettekén kívül ült még egy személy, szintén emigráns, magyar. A beszélgetésben nem vett részt, de egy szó se ment el a füle mel-lett, s épp e beszélgetés hatása alatt elhatározta, hogy megírja Áronnal való utolsó találkozását, amint az itt következik.

Sáfrány Imre szövegrajza

II.

Akkor már hosszú évek óta szem elől vesztettem, s abban semmi meg-lepő se lett volna, hogy Párizsban akadtam újra rá. Ha minden nagy-városra áll, hogy váratlan viszont-látások forgalmas színhelye, a véletlen által rögtönzött találkozások tán sehol se gyakoribbak, mint abban az egy-kedvűen magának élő, senkit se kor-látozó, mert senkivel se törődő, Pá-rizsnak nevezett, gigantikus vendég-fogadóban.

Április vége felé járt. Éjszakába nyúló társas együttlét után lépkedtem fölfelé a földalatti villamos szemetes, sűrű kőlépcsőin. A már előretolt vas-rács mellett, fent a kijáratnál az egyenruhás metróalkalmazott még csak engem várt meg, én voltam a pont az ő munkanapja végén.

A kis és szegény embereknek alvilága, a földalatti villamos után a tüdőt tá-gítító tavaszi éjszaka mindig újra meglepetés. Még a Saint Germain des Pres templomának öreg kővei is rózsaszínű-en mosolyognak, mintha megifjodná-nak a villanyfényben a selymes, lágy és magas ég alatt. Ámha ennél sok-kal kevésbé barátságos is lett volna a „felvilág”, akkor se siettem volna ezúttal haza.

A mesebeli királylányt irtózat fogta el a nyirkos békától, aki hálópajtása akart lenni, felkönyökölhetett ágyá-ban, megfoghatta és falhoz csaphatta a hivatlan látogatót, de énnekem a szabadulás reménye nélkül kellett volna magammal ágyba vinnem fertel-mes rosszkedvetem. Nem mintha ez éjjel különös okom lett volna rá, hogy szerencsétlennek érezzem magam. Csak

éppen társaságból jöttem, túlságosan nagy társaságból, ahol idegenek és franciák, általában mindenki okos, gyakran szellemes, sőt kedves is volt. Csak éppen mindnyájan s én is órákon át igen élénken beszélgettünk. Dicsértünk és ócsároltunk festményeket, könyveket és színdarabokat. Találgattuk, hogy meddig lesz még elkerülhető az új háború, s vitattuk, hogy még egyáltalán megállítható-e Európában a politikai és szellemi faszizálódás egyre dagadóbb árja, s ezenközben, míg az én szájam is javában járt, elhatalmasodott rajtam a beszédnek, a minden szavaknak csömörös fanyar íze, s ott ragadt számban, mint-ha soha többé nem akarna elhagyni.

Ezért választottam a szokott út helyett kanyargós mellékutkákat, ürügyet keresve a hazaérés halasztására. S mert éveikig élhetek valamely városban, mégis oly rosszul tájékozódok, hogy könnyen eltévedve tanácsalanul kalandozok jobbra-balra, zegzugos utcák közt sokszor botlok azelőtt soha nem látott, vagy tán addig észre nem vett látnivalókba, vagy pedig — mint ahogy ezúttal is történt — nem ismerek rá az utcára, melyen pedig már százszor is jártam, csak nem ilyen irányból érve ki rá s csak nem ebben a világításban. A Rue Bonaparte volt, mint ahogy a véletlenül megvilágított, s véletlenül nem a szemnek megközelíthetetlen magasan elhelyezett fémtábláról leolvashattam. Tovább bandukolva, s már-már belesnyugodva, hogy előbb-utóbb mégiscsak hazafelé fog vinni az út, egy kis térrel lepett meg Párizs, egy kis térnek a csendjével.

Míg a városban mindenütt másutt közbeszó perceket vagy egy-egy éji órát kihasználva, csak besurránó tolvajként settenkedve portyázik a csend, ezen a kicsi téren mintha minden időök óta s minden időkre szállt volna meg. Körül a házak is, emeleteik ellenére kicsinek tünnek fel. Hangtalanul álltak körül a kis kerek teret, mint egymás kezét tartó gyerekek, akik körtáncra indulva, csodálkozva váltak egyszerre mozdulatlanná. A sötét ablakok csak a tér szélén álló fekete bronzlámpa visszaverődő fényétől csilámlottak, vagy a tér közepén magánosan álló öreg vadgesztenyefa már sűrűsödő széles koronájának egy-egy rezzenetlen lombját tükrözték.

Ha Áron frakkban bukkant volna elem, kevésbé lep meg, mint hogy itt

és így látom viszont. Mert a vadgesztenyefa nagy barna árnyékától rejtgetve pad is volt itt, s a padon, kissé előrecsúsza, két kezét hátul, a nyakszirtjén összekulcsolva, mozdulatlanul, mint körül a házak, s nesztelenül, mint itt minden, ott ült Áron. Mint ahogy lehetetlen valamely Watteau-kép keretében egy modern gépkocsi, úgy nem tűnt fel valahogy felfoghatatlan valószínűtlennek ezen az éjszakai elvarázsolt téren Áron.

A kép, mely egy emberről él bennünk, sokkal inkább alig ellenőrizhető, számtalan apró benyomásból, mint azokból a megnyilatkozásokból tevődik össze, melyeket több-kevesebb joggal, általában lényegesebbeknek szoktak nevezni. Áronhoz, ahogy Áront én eddig ismertem, semmiképp se illet, hogy ő legyen az a magányos, hosszú lábait messzire kinyújtó, rövid gumikabátos alak, aki ebben az órában mintegy az éjszaka vagy a saját szíve verése hallgatásába elmerülve ült itt. A tőle elválaszthatatlan, nyakig zárt, sovány testéhez simuló, szürke vitorlavászon-zubbonyon kívül semmi se egyezett Áronról való ismerős képemmel. Különböző körülmények között és sokszor, de soha másképp eddig nem láttam, mint tevékenyen, mint elfoglalva. Ha erről a térről beszéltek volna neki, s arról, hogy ott különösen éifél ut'an, mint gyermekeket az anyja, ölébe rejt a csend, Áron, akit én ismertem, nevetve ránta volna a fejét: nem érek rá effélékre vesztegetni az időt.

Nem mintha bárki is összetéveszthette volna Áront azokkal a kiállhatatlan, mindig lihegve elfoglalt személyiségekkel, akik úgy tesznek, mintha a nap minden órájában mindenki úgy várná, sürgetné, követelné önben őket, mint színházi ruhatárost előadás után a legfegyvelmezetlenebb publikum. Áron épp ellenkezőleg mindig ráért — dolgozni. Semmiféle helyzet vagy környezetet se akadályozta őt szorgalma naív folytonosságában. Áronról szólva, a naív jelző nemcsak a hívő biztonságát, hanem valami szinte rideg józan-ságot is jelent. Aki őt a küzdelmei, örökös illegalitása, nehéz börtönei és vakmerő szökei heves világrításában a forradalom romantikusának, afféle vörös próf Monte Christónak vélte, annak Áron — nem fogom elfelejteni a szavait — azzal felelt:

— Ami rendkívüli az én pályafutásomban, az nem az én, hanem a munkám természetéből következik. A

pártmunkát se azért választottam, mert természetemnek jobban felelt meg, mint más tevékenység. Az én gyermekkorommal, az én társadalmi helyzetemből adódó megismeréseimmel nem volt más választásom, mint az életnek ez az útja. Ez az, amit szépirodalmi művekben sorsnak neveznek. Nem előzetes gondos mérték után szabják ki, még csak nem is úgy kapod, mint a konfekciós árut, mely legalább félig-meddig megfelel a te méreteidnek — rád adnak egy sorsot, és viselned kell akkor is, ha óriásokra szabták. S mert így van, mert így volt, így kezeztem, s állandóan továbbra is iparkodnom kell, hogy lehetőleg ki-töltsem, hozzáadjak.

Aki a legendás Áront kereste, arra Áron személye könnyen kiábrándítóan hathatott. Vagy pedig mindenestre meglepően. Másképpen volt vonzó, mint ahogy az ember várta. Áron számára, úgy látszott, életének kielégítő és egyetlen magyarázata, hogy lelkiismeretes és mindenekelőtt szorgalmas pártmunkás. Az ő ajkán a szónak: szorgalom — olyan ihletetten ünnepléses volt a csengése, mint talán csak még egy fogalomnak, a szónak: az internacionálé. Nemcsak a közvetlen pártmunkában volt fáradhatatlan. Pártmunkási kötelességét látta abban is, hogy magát „kiképezze”. Hosszú-kás, amúgyis ritkán mosolygó kreol arca még inkább elkomolyodott, s elől erősen kopaszodó feje gond súlya alatt hajolt előre, ha kiejtette — s nem ritkán ejtette ki a szót: „szellemi fejlődés”. Úgy beszélt erről, mint ahogy betegek a maguk állapotáról való megfigyeléseiket közlik orvosukkal. Mint általában mindazok, akiknek nem volt módjukban azokhoz az alapvető ismeretekhez jutni, amiket többé-kevésbé még a rossz iskola is megad, minduntalan megesett vele, hogy valami banális idegen szó vagy szakkifejezés ijesztő akadályként tudta útiát elállni. Ilyenkor hajlandóbb volt túlbecsülni, mint semmibe venni annak a fontosságát, amit nem értett. Hiába, hogy igen bonyolult elméletek között otthonosan mozgott. Mintha mindig inceselkedve futna előle az, amit utol akar érni, s ahelyett, hogy előremehetne, sokszor egy-egy puszta szó miatt vissza kellett fordulnia, s a magyarázat, amit emberektől vagy lexikonoktól és szótáraktól kapott, természetesen sokszor újabb magyarázatokat igényelt, és nem egyszer csakis ismereteinek újabb hiányaira döbbsentette

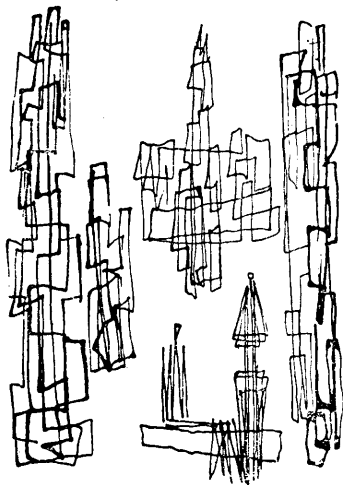
rá. Úgy látszott, nála lelkiismereti követelménnyé nőtt a tudás, bár lehetséges, hogy ebben az ő „fejlődési” falkaséhségében közrejátszott a betűnek atavisztikus imádata is, mintha a maga módján ősei hagyományához maradt volna hű, akik tűzzel égettek meg s leromboltak minden bálványt, hogy földig hajoljanak a magukteremtette egyetlen bálvány, a Könyv szentsége előtt.

Aron, ha olvasott, jobbán kockás irka feküdt, melybe keskeny, apró betűivel sűrűn jegyezgetett. Börtöneiről nemigen beszélt, de egyikről-másikról, ahol könyvhöz tudott jutni, vagy valamely, a politikai foglyok közt szervezett tanfolyamon vehetett részt, elismerően ezekkel a szavakkal emlékezett meg: „Sikerült ott szellemileg profitálnom”. S nem egyszer hallottam szájából ugyanezeket a szavakat, ha valamely társaságban kellemesen eltöltött délutánjáról számolt be. Szívesen járt társaságba, s legtöbbször ráakadt valakire, akivel valamit megmagyaráztathatott magának. Ha nem, akkor ő magyarázott. Társasélete azonban a nappalra korlátozódott. Egy este vele mentem valami nagy meetingre, ahol ő is csak publikum volt. S mint a gyerekeknek a munkásszonyok ölében, tíz óra tájt Áronnak is leragadt a különben mindig erősen, szinte erőlködve figyelő sötét szeme. Este már általában fáradt volt, mert naphosszat, ott is, ahol mások csak szórakozva pihentek, ő dolgozott.

Lehetséges, hogy a Pártba vetett minden hite mellett, ha homályosan is, az életben valamit mégis, mindig is nyugtalanítóan érzett. Lehetséges, hogy nemcsak a lelkiismeretes és szorgalmas pártmunkási kötelességérből akarta szünetlen erőfeszítéssel a „szellemi fejlődést”, hanem, látva a sok magabiztos önelégült embert, navitásával tán azt remélte, hogyha még több könyvet olvas, ha még alaposabban birtokába veszi a tudománvt, akkor ölelte se marad semmi se kérdés, reitély és eloszlik minden esetleges kétsége.

Ilyennek ismertem Áront, s ma sem hiszem, hogy tévesen láttam. Csak éppen nem egészében láttam őt, egésznek vettem, ami csak sok részlet volt. Minden addigi róla való emlékem és a között a tény között, hogy ő volt az, aki azon az elvarázsolat kis téren, a késői órában a padon ül, ma már nem érzek ellentmondást, de akkor csak vonakodva hittem a szememnek, míg

meg nem győződtem róla, hogy soványan, mitikus vitorlavászon-zubbonyában, homloka fölött csak még jobban megkopaszodva, ő volt az, ő a görbe orrával, csúnya húsos ajakkal, Áron. S a késő óra ellenére, láttam, még csak nem is alszik.

Száfrány Imre szövegrajza

III.

— Áron!

Összerezent, s mint akit túlságos negligzában leptek meg, s nem tudja, hogyan szedje rendbe magát, a maga mellé tett kalapja után kapott. Últében kigyenesedve nyújtotta felém a kezét.

— Te vagy az?

Fáradt volt a hangja, és örömtelen a kézzorítása. Mint akinek nem könnyű a csend után, melyet megzavartak, eligazodni az élő hangok világában, úgy felelt a kérdésemre, hogy előbb utánam mondta:

— Hogy mióta vagyok Párizsban? Ma érkeztem Párizsba.

Volt valami szokatlan az egész emberen, nemcsak a helyzetén, melyben találtam. A legkevésbé bonyolult magyarázat az a föltevés volt, hogy csak a szokásos pénztelensége az oka, hogy itt ilyenkor s így magányosan találom. S mert emlékeztem rá, hogy valahányszor pénzbéli segítséget kellett valakitől elfogadnia, sokkal kevésbé volt bohém, mint bármelyik törölmets-

zett, megszorult nyárspolgár, s mert gondoltam arra is, hogy talán azért is vár itt hajléktalanul az éjszaka múlására, mert még nincsenek meg a hotelben előmutatandó megfelelő hamis papírjai — miután letelepedtem melléje a padra, vendégül hívtam éjszákára az én szobámba.

— Köszönöm. Van már szobám. Itt a hotelem, nem messze, Rue Racine. Igazad van, ideje volna már nyugovóra térni. Legfőbb ideje — mondta magát nógatva s fejét csóválva, mint valami szolid családfő, aki a maga számára érthetetlenül valami kicsapongásba keveredett bele — legfőbb ideje, ugye? — s úgy nézett rám, mintha véleményemre várna. A következő pillanatban azonban tekintete szórazottan siklott le arcomról.

Fel akartam kelni, hogy elinduljunk.

— Mindjárt, mindjárt — mondta, és aztán, mint azok a camelot-eknek nevezett párizsi utcai árusok, kik a járókelőket a szavaknak bámulatos zuhatagával igyekeznek megállítani és lenyűgözni, hirtelen élénk, túlságosan élénk beszédbe fogott, beszélt és beszélt. Volt ebben bizonyos erőtetettség s szavainak a vehemenciája átlátszóan mesterkél, kellemetlen volt. Nem mintha teljesen érdektelen dolgokat beszélt volna.

— Megfigyelted-e — így kezdte hamis elfogulatlansággal, akart élenkséggel —, vajon megfigyelted-e kérlek, hogy az igenes közhasználatra szánt padok mindenütt olyan kénvelmetlenek, mint ez, melyen most ülünk?

Kérdezte, de nem várt feleletre. Nyilván semmi se érdekelt kevesbé, mint az én esetleges válaszom, s mindjárt őmaga folytatta, az ő magyarázgató, tanítós modorában, mely ezúttal rám különösen kellemetlenül hatott.

— Azoknak óriási számához képest, akiknek az utcapad életszükséglet, a városokban botrányosan kevés az utcai ülőalkalmatosság. Ez az első, ami szembetűnik. Három kategória az, akiknek szükségük van az utcapadokra: akik vendéglőbe nem mehetnek, és padon fogyasztják el a szegényes ebédjüket, továbbá akiknek nincs pénzük, hogy kávéházban folytassák társaséletüket s végül a mindkétnembeli ifiúság, melynek nincs pénze más találkahelyre. Egyszerűen, a rosszul fizetettek és a munkanélküliek. Mint mindenben, még ezekben a padokban is fellelhető ennek a társadalomnak rejtett arculatja. Semmi más se kellene,

mint hogy ennek a padnak a támlája kissé szélesebb és kevésbé egyenes legyen, s hogyha még az ülését csak valamivel homorúbbra csináltatták volna, az ember, ahelyett, hogy belefájdulna az ülésbe az ülepe meg a keresztcsontja, élvezhetné a pihenést. Ahhoz, hogy az egykor zárt főúri parkokban mindenkinek szabadon sétálgatni, hősi és véres forradalmak kellettek. Újabb s még véresebb forradalmak az előfeltétele oly csekély vívmánynak is, mint amilyen a gondosabban készült, csekélységgel homorúbb utcai pad. Nem különös? A történelem mint árdrágító, mint a legzarolóbb árdrágító?

Igy beszélt Aron, s egyszerre már nemcsak beszélt, hogy beszéljen, hanem ötletszerű kíváncsisággal, bizonyos hévvel fordult hozzám ezzel a kérdéssel: — Mondd, szoktak neked is effélék eszedbe jutni?

— Szoktak.

Kurta, szándékosan goromba volt a válaszom, mert sértett a szerep, melyet Aron osztott ki nekem. „Ambulatory treatment”-nek hívják azt a gyógykezelést, melyet bizonyos mérgezéseknél alkalmaznak, hogy megakadályozzák a páciens az alvásban; jártni kell a friss levegőn, szakadatlanul beszélni hozzá, minden módon meggátolni, hogy visszamerüljön a mérgezettség öntudatlanságába. Úgy látszott, hogy Aron egyszemélyben a páciens és az orvos, s én csak ürtügvagyok, szóval tart, hogy magát tartassa szóval.

Ha kételkedem is benne, hogy egyáltalán ráért-e Aron valaha is bárkivel a bajtársiasságon túlmenő személyes barátságot ápolni, mégis attól kezdve, hogy mi, még mindketten fiatalok, összetalálkoztunk, számtalanszor kereszttezték egymást útjaink, és mindig volt egymásnak mit mondanunk. S ha nem is dicsekedhetem azzal, hogy barátok voltunk, viszonyunkban nem egyszer a bizalom közeljárt az intimitáshoz. Nem épp utolsó találkozásunk alkalmával történt, hogy Aron ugyanebben az eszérszürke vitorlavészon-zubbonnyban, hosszú nyakán kinyúló ádámcsutkájával fehér ujjait mintegy láthatatlan zongora billentyűin futtatva, azokkal a szemekkel, melyeket lebizott a bánat. megvárta nekem, hogy meg kell tanulni a szabad holdog nevetést, s hogy miként tanulta ő meg, hogy az ember-

nek önmagát kell szeretnie. Évekig nem láttuk egymást, s voltunk annyira közel egymáshoz, hogy ily meglepő viszontlátás első órájában általános elmefuttatások helyett valami személyes szót várhassak el tőle, egy szót, ami az ő szava, s amit csak hozzám intézhet.

S most már tudtam, hogy magam előtt is titkolva, csak azért nem mentem haza a legrövidebb úton, mert bár csak fanyar szájízot hoztam a társaságból, megint társaság után kíváncsítottam, azt remélve, hogy segítségemre lesz a véletlen, s újabb ismerősökkel hoz össze. Csakugyan annyira szeretnék társaságban lenni? Nem, a társasosztón nem annyira az a vágy, hogy másokkal legyünk, mint inkább az az oly ritkán megvalósuló vágy, hogy a másokkal való együtt-létben örömlünk leljük.

A legritkább esetben vezet célra s mindig tapintatlanság egyenesen megmondani valakinek, hogy csalódtunk benne, mégsem fojtottam magamba a kitörő panaszt.

— Társaságból menet tartottam hazafelé — így kezdtem lamentációmat —, s talán azért, mert öregszem, újra az történt, mind sűrűbben esik meg velem, hogy egy-egy ember első pár szava után, mint szakember egy-egy gombból az egész uniformisra, úgy ismerem rá az első szavak nyomán egy-egy gondolatvilágra. Ami rosszabb a *déjà vu* érzésnél is, én a *déjà lu* unalmával legtöbbször mindjárt kívülről tudom az előre unom a fejtegetéseket s az érveket, amik következni fognak. S előre tudom, előre unom, amit ellenetesként vagy argumentumnak magam fogok újra — hányadszor s majd még hányszor! — elmondani. Sematikus és megdöbbenően csekély manapság a szöbakerülő gondolatvilágok száma. Talán azért van így, mert öregszem, de mind gyakrabban esik meg velem, hogy társaságban minden és mindenki csak emlékeztet. Hogy tehát a te szavaddal kérdezzelek: mondd, Aron, szoktak neked is effélék eszedbe jutni? Mondd, Aron juttott-e már eszedbe, hogy mily kísértetiesen sovány a magunkfajta emberek társas összejövetelének a repertoárja? Ajknak és nyelvnek hangos mozgásával hangos mozdulásra ingerelni más ajkakat és nyelveket, hogy legkedvezőbb esetben olvasott és élt tapasztalatoknak felkavart üledéke, az

az okosság szökkenjen szavakba, mely ugyan legkevésbé se nélkülözhető, mégis az embernek — vagy ahogy egykori, régebbi németek nevezték: a kedélynek a legtöbb is keveset nyújt, oly keveset! Mondd, Áron, lehetséges-e, hogy negyven életévvel még mindig nem jöttél rá, milyen keveset profitálunk az olyan másokkal töltött órákból, melyekben legföljebb, hogy megint a te szavaidat használjam sikerül „szellemileg profitálnunk”? Nem jobb-e személytelen gondolatokat, akárcsak tárgyi ismereteket rövidebb úton, kézikönyvekből megszerezni? Inkább, mint parasztlakodalmakon, együtt zabálni és inni, inkább együtt sirni vagy átkozódni, verekedni vagy ölelkezni, de a lélek bőjtje, a szegénység, hogyha nem tudunk egymással mást kezdeni, mint „eszmeckerét”.

Hosszúra nyúlt a tirádám azért, mert amennyire a téren magányosan világító bronzlámpa fényénél a nagy fa árnyékában Áron halvány arcát láthattam, az volt az érzésem, hogy bár figyelmesen fordul felém, zárt kaput döngöttek hiába. Még az a gyanú is felmerült bennem, hogy Áron nem is hallja, mit beszélök. Vagy azért hallgat makacsul, mert megértette, hogy övele nem vagyok hajlandó „eszméket eszerélni”, s másképpen nem akar, vagy nem képes beszélni? Azt jelenti-e a hallgatása, mely az én tirádámat követte, hogy: jó, akkor nincs egymásnak mit mondanunk?

Nem együtt, csak egymás mellett ülte hallgattunk. Ha ennyi év után régi emberével találkozik valaki, magától kínálkozik a kérdés: Honnan jössz? Meddig maradsz? De valakitől, aki, mint Áron, mindig hadilábon áll a polgári legalitással, akinek, mint Áronnak, kockázatos feladataihoz legtöbbször hozzátartozik, hogy hivatlan szemek elől elrejtse jövése-menése nyomait — legalábbis tapintatlanság ilyen embertől megkérdezni, hogy mi járathat van. A köztünk támadt csend kezdett úgy elhatalmasodni, mint valami jóvátehetetlen kudarc. Éreztem, hogy a labirintussá váló csendben minden múló perccel mind messzebb tévedünk egymástól. Mégse, még mindig semmi más nem jutott eszembe, csak olyan kérdések, amiket fel nem vethettem. Kezdték átkozottan ostobának találni, hogy még mindig itt ülök, ahelyett, hogy felállnék, és magára

hagyva Áront, utamra mennék. Meg akartam mondani Áronnak, hogy már csak magamra haragszom.

— Valódi, vérbeli franciák nem ühelnének soha így, efféle lelki spaszmban egymás mellett, mint most mi ketten — szoltam, s igyekeztem, hogy rövid nevetésem ne hangozzék erőltetetten hangosnak. — A hibás én vagyok. Mindenki, akin fogott Párizs nevelése, ahelyett, hogy éhes kíváncsisággal fürkészte volna a padon magányosan virrasztó embert, elfordította volna a fejét, spontán diszkrécióval. Ha azonban rádísmerve mégis idekerült volna melléd, értené a módját, az elfogulatlan csevegésnek. Azért-e, mert közönyösebb, mint mi, akik a társasélet hagyományos civilizációján kívül élő barbárok vagyunk? Mindenesetre bölcsőbb. Az udvariassági szölamok, a könnyed formák nemcsak neki, hanem a vis-á-vis-jának is védelmet nyújtanak. Mindenki diszkréten megőrzi a maga külön határait, s ezzel tán inkább könnyít egyik a másik terhén, mint az, aki nem éri be a maga kényelmével.

Egymás mellett ültünk, de mintha sötétben, a sötétségen keresztül valami távoli, túlsó partra kiabáltam volna át. Csak tudtára akartam adni, hogy én is tudatában vagyok, nekem is kínos, hogy nem tudunk egymással mit kezdeni és úgy gondoltam, hogy ezután már csakugyan menni fogok. Áron egyetlen mozdulattal se marasztalt, de épp ez a merev némaság akadályozott. Nem tudtam volna megmondani, hogy miért. Hogy felkeljek és elmenjek, hogy őt így itthagyjam, ezt akkora brutalitásnak éreztem, ami fölülmúlta erőmet s Áronnal szemben voltaképp semmi okom se volt. Talán csak az hatott rám, hogy Áron sápadt, kreol arca a szokottnál is sápadtabbnak tűnt fel.

Minél groteszkébb, kibírhatatlanabb volt itt mellette, annál világosabban, annál vonzóbban idéződtél fel előttem az a kis feketebajuszos fiatal metróalkalmazott, aki kezével a már féligcsukott vasrácsra várta, míg felérek én, az állomás lassan bandukoló utolsó utasa. S hogy újra fülembe csengett a felriasztó, barátságosan sürgető, elégedett hangja: *On ferme, monsieur, on ferme* — egyszerre ráeszméltem, hogy voltaképpen mi volt az, amire kerülökkel halasztott hazautamban vak vággyal óhajtoztam. Sem-

miképp se olyan társaságra, mint az Aroné! Mire áhítoztam? Semmi másra, mint a metrónak erre a kis feketebajuszos alkalmazottjára, aki a sapkáját egyéni ízlése szerint félrecsapva, kissé a balszemére húzva úgy viselte, mintha az nem is volna az egyenruha előírásos tartozéka. Társaságnak nem személy szerint ennek a sapkának a gazdáját kívántam, hanem egyet azok közül a párizsi százezrek közül, kiket ő képviselt a szememben, s akik iránt a nyugtalan vágyamat épp ez az kis feketebajuszos búcsúztatóm szította fel bennem. Semmi mást, csak épp, hogy valaki ilyen szóbaálljon velem, de úgy, ahogy egymással el-elszórakoznak, maguk közül valónak elfogadva, beüljön velem az első kis *bistrot*-ba egy pohár borra, sőt, ami még gyönyörűbb, más tucat emberrel együtt a söntés, a „*zinc*” előtt álldogálva, elfogulatlanul folytassak vele egyet azok közül a dallamosan rapszodikus és csodálatosan súlytalan beszélgetések közül, melyet a *zinc*-nél Párizs *bistrot*-i naponta több százezerszer hallanak, s melyek hozzátartoznak a *digestion*-hoz, akár a számtalan, színpompás *apéritif*...

Vágyának nevetségesen szerény. Mért van az, hogy annak, akinek már vágyódnia kell rá, elérhetlenebb az elérhetetlennél? Ami millióknak magától adódó szürke hétköznap, mért elérhetetlen az énnekem? — kérdeztem magamban egy maidnem ellenséges pillantást vetve Áronra. Nem Áronnak, legalább annyira magamnak is szólt ez a keserű, fájdalmas elégedetlenség. Mint a dantei túlvilági univerzumban, az életben is mindenkinek megvan a maga örökkévalósági, változtathatatlan illetőségi helye. A változatosság minden káprázata mellett mindenki mégiscsak mindörökké ugyanabba az egy körbe, az ő körébe van áthághatatlanul bezárva. Itt ülök Áron mellett, és semmi abból el nem érhető, ami után vágyódtam és velem, rajtam minden, mindaz, amit levetni, ami elől azon az éjszakán elmenni akartam, mióta az elérhetetlen francia metróalkalmazott egészen behúzta mögöttem a víg zajjal csukódó rácsos vasajtót.

Ezt éreztem, ez volt a gondolatmenetem, s nem volna mind ennek helye az Áronról szóló történetben, ha ekkor és ezzel kapcsolatban valami egész váratlan nem történik.

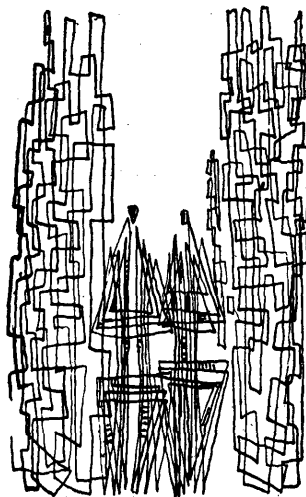
Áron szólalt meg olyan hangon, mint akinek valami vakmerő és egyben vidám ötlete támadt:

— Te... te..., mit szólnál hozzá, ha innánk valamit? Csak úgy a *zinc* mellett?

Szinte ijedten ismételtem:
— A *zinc* mellett?

Áron felémforduló, nagyon sápadt arcát, ajka körül a meg-megvonagló, tétova mosolyát néztem, s láttam, hogy nemcsak jól hallottam, jól is értettem. Mindazt, amit én mellette ülve gondoltam, nem magam, hanem ketten együtt sőt különös úton, tán a csend által sajátosan megnőtt befogadó képességgel, tán épp óaltala, de mindenesetre egymással és — egymásról gondoltuk. És egyszerre szívemben őiránta az a melegség támadt, melyet az ember csak sajátmagával szemben szokott érezni: a teljes megértésnek fájdalmas hőhulláma. Mert most megértettem, mért üdvözölt oly kevés lelkesedéssel. Neki is ugyanarra lett volna szüksége, amire nekem, és én nem másképp, hanem ugyanúgy, ugyanaból az okból jelentettem családást, sajtát bilincseinek megcsördülését és csörgését Áronnak, mint ő énnekem.

Azt hittem, hogy csak egymás mellett ültünk, holott csakugyan találkoztunk, mint ama régi színdarabokban, melyekben egy-egy rejtett anyajegyről vérokonok egyszerre egymásra ismernek.

Sáfrány Imre szövegrajza

IV.

Még ekkor is aligha volt szándékában beavatni engem abba, amit ő, aki legkevésbé banális dolgokat is előszeregettel bürokratikusán szürke szavakkal fejezett ki, magánügynek nevezett. Hogy felemelkedett, rövid vitorlavásson-kabátja gallérját felhajtva, fázosan húzta be nyakát:

— Hűvös van... Nem fogunk már egy bistrot-t se nyitva találni. Nincs a világnak mértékletesebb városa, mint Párizs.

— Nem azt mondtad, hogy csak ma érkezted?

— Igen. De ismerem Párizst már előbből. A tél elején utaztam el innen, most csak visszajöttem — felelte, s hogy felálltam én is, határozottan és sietve indult előre. — Legfőbb ideje — mormolta megint, s kért, kísérem hazáig, csak épp a kapuig.

Olyan ember erélyes biztonságával lépegetett, mint akinek soha életében se voltak más, csakis oly elérhető és egyszerű céljai, mint amilyen az volt, amit most maga elé tűzött: hazamenni a hoteljébe, lefeküdni, és kialudni magát. Csak éppen valahogy túlságosan erélyes volt ez a biztonság, mint-ha az elérhetetlen rendes és nyugodt embert csak utánozná. Mint ahogy néha az ember, épp, amikor legkevésbé bizakodó, megpróbálja füttyszóval áltatni magát.

Most már nem volt okunk a hallgatásra, nem éreztük tehát annyira szükségét, hogy beszéljünk.

A néptelen utcánk mintha koránfekvő kisváros járdája visszhangozná a lábunk kopogását. Egyszer-másszor fel-felbukkant néhány lármás ember s külföldi turisták is, akik valamely mulatóhelyről jöttek, és karszalagos vezetőjük körül tolongva, aki Párizs éjjeli látványosságait mutatta be nekik, a rájukváró magányos autocar-ra kapaszkodtak fel, s a pénzen vett hängos, vakációs horda-jókedvükkel a méltóságos nyugalommal pihenő város sötét ablakai alatt pusztá létükkel valami ríktó illetlenség benyomását tették.

— Né, ezek az árkádok, az árkádok azzal a temérdek könnyűvel! — kiáltott fel Aron, mikor az Odéon elé értünk, s olyan hangsúllyal, mintha százados gazzal felvert romok s nem az épségben elöftünk álló, világos oszlopokon nyugvó épületek mutatna. A dróthálós keret mögött megvilágított

színházi plakáttal, egész tapintható, egyértelmű jelenléte ellenére az Odéon úgy kötötte le Aron figyelmét, mint holmi káprázat. Úgy állt meg előtte, mint aki nem éri föl ésszel azt, amit lát.

Lehet, hogy elfelejtkezett jelenlétéről. Az volt a benyomásom, hogy mióta elindultunk, szabadnak érzi magát velem szemben, s hogyha nem is felejtkezett volna el rólam, jelenléttem akkor se feszélyezné még abban se, hogy magával hangosan beszéljen. S én nem éreztem, hogy ez azért van így, mert semmibe vesz. Ha az ember általában minden más embertől kicsit fél is, meztelen tenyér a meztelen tenyérrel szemben nem ismeri a szemérmét, a félelemnek ezt a különös válfaját. Olybá vesz, ami vagyok; tudja, hogy nem várok tőle, nem akarok vele semmit. S ő se igyekezik tőlem többet. Ha semmi más, ez is, legalábbis egy éjszakára, kapocs lehet két ember között az idegben.

A Luxembourg kertje felől gyenge szellő a gyepedző föld fűszeres leheletével kóborolt körülöttünk. Tovább folytattuk utunkat a kihalt Rue Racine-on. Az egymás hátán álló boltocskák és műhelyecskék cégerei és cégtáblái zörögtek és csikorogtak fejünk fölött a hirtelen erősödő szélben.

— Ez az — szölt, mikor az utca végére, az ő hotelje elé értünk. A magasba szökő saroképület, mely ékszerűen keskenyedő egyik frontjával a Boulevard Saint Michel felé fordul, egy azok közül a számtalan kis hotelek közül, melyek Párizsban előnyösen helyettesítik a bútorozott hónaposszobák közép-európai mizériáját. A boulevardon a már szürkülve pirka-dó magas ég alatt lángoltak a pirosbetűs fényreklámok, mint valami mániákus poéta, aki vért izzad, költ és szaval, noha nincs kinek. A barna, ragyogóan meztelen aszfalton nem volt más élőlény látható, mint egy, az ivilámpa alatt a maga gondolatnélküliségébe elmerülő, rövid sötétkékgalléros rendőr. A szabadon szélesen tárulkozó úttesten egy-egy magányos gépkocsi zajtalanul s boldog sebességgel siklott s tűnt el a lámpafény-ködös távolban.

Aron megállt hotelje kapujának ablaka előtt, s fürkészve meredt a hall sötétjébe. Nem lepett meg, mikor a helyett, hogy megnyomta volna a csengő gombját, sarkonfordult.

— Menjünk — mondta —, majd csak találunk mégis valami kocsmát, ahol nekünk is jut hely. Akarod?

Midasz király borbélyja nem bírt a titkával, s mert nem tudott fölemás-képp szabadulni, a földnek suttogetta el. Áron azonban, élete, s ma már hozzátehetjük, halála is bizonyítja, tudott titokban élni, titkot őrizni, mint senki jobban. A némaság, mellevl ez éjszaka úgyszólván szemem láttára birkózott, más természetű volt. Neki, akinek szellemi alkatától idegen volt a művész s alapos értelmében tán maga a művészet is, neki úgy volt most szüksége a szóra, mint ahogy a művészt kínozza a szükséglet, hogy azt, ami benne alaktalanul gomolyog, kifejezve vetítse a külső dolgok szemléltető világába.

Hogy beszélni fog, beszélnie kell, tudtam, s előbb, mint ő maga. Attól a perctől kezdve, hogy közölte kívánságát „csak úgy a zinc mellett” — tudtam — én ne tudtam volna! —, az elérhetetlen után nyújtja ki karját. Tudtam, vannak aítók, akik mindenkinék megnyílhatnak, csak soha az előtt, aki vággyal zörget. Csak az kér, akinek nem adatott meg, s az hiába kér.

Úgy képzeltem, valami cserdes zugot fogunk keresni, s el voltam rákészülve, hogy még időig fogunk barangolni, míg az ő némasága szóba nem szökken. Alig feltűnik pár lépést a Boulevard Saint Michelen, autótaxi belélt el mellettünk, s a sofőr észrevéve bennünket, magától lassított, hogy Áron intésére aztán megálljon és felvegyen bennünket. Áron alig pillanatnyi habozás után azt mondta a sofőrnek, hogy a les Halles-ba vigyen.

— Vagy tán te nem értesz egyet a választással? — fordult hozzám élénken, miközben elhelyezkedtünk a kocsiiban, mely most már elégedett sebességgel röppült útián. Mintha Áronra is átvadadt volna valami a sebes-ség örömhéből. Vagy egyszerűen annak öpült, hogy elhatározásra jutott? Mindenestre barátságos nyúltságával, vidám várapozással magvarázta:

— Ó, én holondia vagyok a Köz-ponti Vásárcsarnok hang-, szag- és színzavarának, a főzelékek, húsok, saj-láték és gyümölcsök áttekinthetetlen dzsungelének. Sehol annyira nem lát-ni, hogy milyen csodálatosan gazdag, milyen pazarlóan bőkezű ez a csak az

embertől szomorú föld. Nincs plakát, nincs ékesszólás, mely érezhetőbben tudná bizonyítani, hogy született ná-bob mindenki, aki él. Térdig gázol-hatnánk a bőségben. Hadd mondják, hogy ez az én lelkesedésem a vásár-csarnok földszagú csodáért parlagi materializmus. Tudod, mit mondok erre én? Parlagi vagyok, mint maga az öreg isten, aki végül is nem ár-nyékokkal s nem fantomokkal, hanem hússal és vérrel, nedvekkal, színekkel és szagokkal, érzékelhető s káprázatos sokféleségű ingerek óriás orkesz-terével üzeni, hogy tiétek minden a földön, a vízben, a föld alatt és a le-vegőben, egyetek és igyatok és örül-jetek és sokasodjatok!

— Amen — válaszoltam, s én is fel-vidultam. — Nem is tudtam — je-gyeztem meg csodálkozva —, hogy efféle himnikus kitörésekig tud elra-gadni a hév. Erről az oldaladról nem ismertelek.

Áron nevetett. Ez az ő régi, felejt-hetetlen, rövid nevetése volt, az a tisztán, nem túlhangosan, de annál bensőségesebben csengő nevetés, mely mintha őt magát is váratlanul örven-deztette volna meg, s melyet nem le-hetett hallani anélkül, hogy az ember ne örüdjön vele, s egyben ne sajnálja, hogy alig csillant fel, máris elborul.

— Oda akarsz betérni? — kérdez-tem kellemetlenül meglepve, mikor Áron, miután megállította a taxit, el-indult a közelből élénk világító kis bistro felé. Úgy sietett, hogy a so-főrré hagyta, hogy becsapja utánunk a kocsi ajtaját. A pöfögő tehergépko-csik s az emberek között, kik nagy lármával rakodtak ki és sűrűve hord-ták a terhüket az utca két oldalán szürkellő vasredőnyös raktárakba, én csak csetelve-botolva törtem magam-nak utat. Áron azonban, aki különben csak maga elé a földre nézve szokott járni, emelt fejjel, magabiztosan lépe-getett. A leszögeezett és nyitott ládák tömegei és a Halles óriá-sai között, akik mindmegannyi mi-tológiai Herkulest idézve föl tar-tották oda bőrkötényel betakart vál-lukat, hogy egy-egy leölt marhát kap-janak fel rá, s míg alig meggörnyed-ve cipelték, volt kedvük egy-egy szót dobni oda az asszonyoknak, akik szin-te eltűntek a megkopasztott barom-fikkal fölig megrakott, teherautók, a frissen kirakott, szekrény nagyságú

vajkockák és ragyogó alumínium bödönök rengetegében.

Aron egy-egy pillanatra megállt, hogy egy-egy rakományt megtekintsen s olyan gondos és elégedett figyelemmel, hogy gazdának nezhették volna, aki szemlét tart a maga birtoka felett, ha csak valamivel kevésbé sovány és ha ruhája sokkal jobb lett volna.

Egy-egy emeletnyi magas főzelékhalom lattán olyan kihívó élvezettel, majdnem henegeve vetette rá fellekesedett tekintetét, hogy megérttem: eltelejt, hogy mindebből semmi se az övé. Nem láttam még embert, aki csak a szemén keresztül úgy tudott volna nábobba válni, mint Aron; a szemével dicsérte az istent. Felremlt bennem, hogy régebben egyszer az ő szájából hallottam, s őt látva, csak most értettem meg a tréfás felkiáltást:

— Nem az éhség a mi szövetségünk, hanem a föld, az anyarőd, a gazdag föld, s csak egy forradalmi izgato van, aki nála is hatásosabb: isten, a tékozló, a pazarul teremtő.

A *bistrot*-ban igen kevés lelkesedéssel foglaltam helyet. Vászár keillos közepén álló sátorban, s nem elhatároló, különzárt négy fal közt érezte magát az ember. A szakadatlan járás-kelés miatt egész logikus volt, hogy a bejáratú ajtot senki se csukta be maga után. A következő percben úgyis valaki újra jött vagy ment, vagy pedig csak megállt az ajtóban, hogy a kint zúgó gépkocsik és tömegek lármáját éppúgy, mint a hangzavart túlkiáltva, valakit a nevéen szólított, mert a söntés fölött az egyetlen égő villanykörte nem terjesztett annyi világosságot, hogy az ajtóban állva meglehessen különböztetni az egyes alakokat. Mozgásban volt itt minden. Azok is, kik poharukkal vagy csészéjükkel kezükben egy helyben álltak, a madarakra emiékztettek, ahogy repüléstől vibráló szárnyukkal meg-megpihennek egy faágon, de így megpihenve is máris újabb felszállásra készülve, egész lényükkel a levegőtengerben, a saját külön elemükben maradnak.

Asztalnál, amennyire megállapíthatuk a kilátást elzáró sokadalomtól, más se ült, csak Aron és én. Jó párizsi szokás szerint senkinek se szúrunk szemet a teherhordók, sofőrök, stráfkocsik, piaci árusok nyüzsgésében. A *patron*, aki a söntés mögül nemcsak kiszolgálta vendégeit, hanem

maga kezelte a kasszát is, a már hajnalba szürkülő éjszaka s a saját, már öszülő haja ellenére, mintha csak szórakozna, fáradhatatlanul koccintgatott hol egyik, hol másik vendégével, s közben mindent és mindenkit szemmel tartott.

— Minden tevékenység, melynek az ember csak szemlélője, fárasztóan hat — oktatott Aron, aki közben két csésze rossz, de forró, rumos feketekávéhozott asztalunkra. — Neked talán nem tetszik itt? — kérdezte tőlem a regisseur felelősségérzetével aggódva. S minthogy a felelet letagadhatatlanul volt arcomra írva, ő, megszokott, a logika mindenhatóságába vetett hitével, be akarta láttatni velem, hogy nincs igazam. — Neked itt nem elég disztinguált, túlságosan vulgáris, he? Mindjárt, amint kiszálltunk az autóból, láttam, nagyon fintorgatod a lelki orrod, igen idegesen kapkodtad a fejed.

— Ne légy demagóg! — szóltam rá tréfásan, de valójában bosszankodva. — Te annyira élvezted a zabálnivalóknak ezt a Babelét, hogy észre sem vetted, amint jobbról-balról, minden lépésüknél...

— Dehogysis nem vettem észre, ó dehogysis nem! — szakított félbe fölényesen. A szemérmes József, aki után Párizs csatornáiból pár tucat csatorna-szagú Putifárné nyújtja ki a karját... József vesszőfutása, ez lehetne a címe a képnek, melyet — és szinte kárörvendően gúnyos hangba csapott át —, mely képet a magam részéről egyáltalán nem találtam épületesnek, nem a prostituáltak, hanem épp József miatt nem. Az ember elvárhatná tőletek, hogy ott se hagyjon el a fantáziátok, ahol...

Noha egymás mellett ültünk, a zsivaj miatt olyan hangosan kellett beszélnünk, mintha veszekednénk. Bosszantott már az is, hogy idevezetett s kihozott sodromból ez az ő, egyáltalán hozzá nem illő csúfolkodása.

— Elvedet a sulykot, hallod-e, Aron — fakadtam ki, s már nemcsak azért hangosan, hogy túlkiáltsam a zsivajt. — Nem vagyok én azonos semmiféle foglalkozási ággal... Hadd ki tehát a céhet a játékból. És most térjünk a tárgyra. Igenis, nekem vesszőfutás. De nem azért, mert a szemérmes József vagyok, hanem... Örültek, valamint csendes hülyék nekem mindig félelmesek. Ennek semmi köze a logikához — szóval, légy szíves, ne akaráj

„meggyőzni”. Semmit se változtat a tényen, ha nincs „igazam”. Egy nő, aki bármi okból kínálja magát, úgy hat rám, mint a tébolyodottak. Ezek, akik itt a les Halles körül nyüzsgőnek a falak mentén...

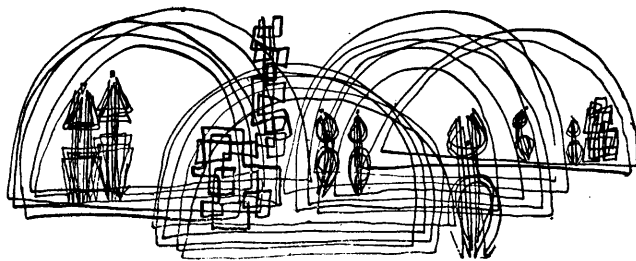
Szenvedélyes komolysággal vágott a szavamba, s a csúnya Aron a szenvedély ilyen pillanataiban, ha nem is szépült meg, a szeme mintegy árnyékba borította egész arcát. S a szeme mindent elfeledtetett.

— Épp erről akartam beszélni. Hogy mondjam? Nem szoktam meg efféle dolgokról beszélni. Nem tudtok — pardon a többes számért — nem tudsz szeretni, amíg utánad nyúló fonnyadt karokban csak fonnyadt karokat látsz. Persze, hogy nyirkos csápok, de mért éred be ezzel a megállapítással? Nem, nem jól fejeztem ki magamat. Nem érzed a vádat — ez az, amit kérdezni akartam —, vajon nem vett még elő a kívánság, hogy kacagni láss valakit, akit még sose láttál másképp, csak sírva? Nem cselekedetekről van szó, hanem a fantázia tevékenységéről. Én ugyanis rájöttem, hogy nem a logika, hanem a fantázia a legkülönb emberi képesség. Ez meglep? Pedig így van, igazán így. Fantázia nélkül nincs harc a jövőért, nincs tudomány, s általa tágul a szűknek született ember háttartalannul átfogóvá. Igazán így van — ismételtette nem azért, hogy az én kétségeimet eloszlassa, hanem, mert így szóba foglalva, mint aki először látja világosan, amit eddig csak sejt-

tett, ő maga ámult el azon, hogy így van. S ami általában, talán mindenki más szájából fakult közhelynek hatott volna, az ő hangjától új jelentéssel, eredetien leledt meg.

— Azt akartam csak mondani, hogy ahogy te, mióta az eszed tudod, irtózol lényektől, akiknek szemében téboly világít, engem, mióta az eszem tudom, izgat és vonz szenvedélyesen, hogy rekonstruáljam az eredeti szándékot, a ti szavatokkal — pardon, igazán semmi rossz szándékom se volt —, hogy rekonstruáljam a „poézist” minden élőlényben, mely a természet balsikerének, mostoha sorsnak vagy a pusztulásnak fájdalmas bélyegét viseli magán. Ez a képzetnek számomra egyik legizgatóbb feladata. Hogy jól megérts: tekints a les Halles valamely női kísértetére, a legkimustráltabbra, aki már csak puffadt, magát galvanizáló hulla, nézd meg, és nézd és nézd addig, míg hámozó képzeleted ki nem fejti belőle a nyolcúveves kislányt fehér tejfogakkal, aki egyszer volt... Mert egyszer mindenki az volt. Igazán így van — s már nyugodtan, elgondolkodva nézett nagy sötét szemével. — Vagy lehet, hogy nem így van? — kérdezte egyszerre feltámadt naiv aggodalommal, s a szemét nem vette le rólam. — Majd talán jobban megérted a gondolatomat, ha kicsit többet tudsz meg rólam...

(Folytatása a következő számunkban.)

Sáfrány Imre szövegrajza